סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 1261
קובץ: תשובות סופיות

תנ"ך

שאלון 1261

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון – (2×20) – 40 נקודות
פרק שני – (1×20) – 20 נקודות
פרק שלישי – (2×14) – 28 נקודות
פרק רביעי – (1×12) – 12 נקודות
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: תנ"ך שלם בלי פירושים, בלי תוספות ובלי תרגום. מותר להשתמש בתנ"ך שיש בו מפות.
ד. הוראות מיוחדות: (1) אל תעתיק את השאלה; כתוב את מספרה בלבד. (2) התרכז בנושא. שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.
הערה: בקטעים מן התנ"ך השם המפורש בא בצורת ה'.
כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה. כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.
ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
בהצלחה!

כללי המענה במועד זה (חורף תשפ"א): מסמך התובנות של הפיקוח על הוראת המקרא בחינוך הממלכתי לחורף תשפ"א (11.04.21) מציין ש"המיקוד וחוקי המענה המיוחדים למועד זה" שימשו בידי המורים "להתמודד עם המורכבויות השונות", ובדבריו על שאלה 9 הוא מזכיר "החלטה על מענה של נושא בחירה אחד בלבד" – כלומר, במועד זה ענו הנבחנים בפרק השלישי על נושא בחירה אחד, ולא על שניים כמודפס בשאלון. פירוט נוסף של כללי המענה (ניקוד הפרקים ומספר הסעיפים בכל פרק) לא נמצא במסמכים הרשמיים שבידינו, ולכן מובא כאן המבנה המודפס: פרק ראשון – 2 מתוך 3 שאלות, כל הסעיפים (סעיף א' – 6, סעיפים ב'–ג' – 7 כל אחד) = 40; פרק שני – שאלה 1 מתוך 2, כל הסעיפים = 20; פרק שלישי – 2 מתוך 5 שאלות (14 לשאלה; במועד זה בפועל נושא אחד, כאמור), בכל שאלה סעיף א' חובה (6) ועוד סעיף אחד מתוך ב'–ג' (8); פרק רביעי – סעיף א' חובה (7) ועוד סעיף אחד מתוך ב'–ד' (5) = 12.

הערה לפתרונות: בציטוטי הפסוקים בפתרונות השם המפורש נכתב בצורת ה' (גם עם אותיות שימוש: וַה', לַה'), כמו בשאלון. בשאלות 6–11 השאלון מצלם את הטקסט המקראי; בתמלול מובא הקרי (המודפס בשוליים) במקום הכתיב. מספרי הפסוקים בשאלון זהים למספור בנוסח שממנו מצוטטים הפסוקים.

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון – בראשית

שאלה 1

א. (1) שרה יזמה את הגירוש, כי ראתה את ישמעאל "מצחק" וחששה שיירש עם יצחק (כא, ט–י). (2) אברהם התנגד והצטער מאוד – "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו" (כא, יא); הסכים רק אחרי שאלוהים הורה לו לשמוע בקול שרה (כא, יב).

ב. (1) אברהם שילח אישה וילד למדבר עם לחם וחמת מים בלבד, בלי ליווי ויעד (כא, יד); המים אזלו והם כמעט מתו (כא, טו). (2) הביקורת: הגר "השליכה" את הילד תחת השיח והתרחקה ממנו, ובכתה במקום לפעול (כא, טו–טז). עמדה (למשל): הביקורת אינה מוצדקת – היא נשארה קרובה ("כמטחוי קשת"), לא יכלה לראות במות בנה ולא היה בידה מה לעשות.

ג. (1) הייאוש והפחד: המים אזלו, היא הייתה בטוחה שהילד ימות, התרחקה ממנו והפנתה את מבטה ("אל אראה במות הילד") ובכתה – לכן לא ראתה את הבאר שהייתה שם (כא, טו–טז). (2) המלאך הרגיע אותה ("אל תיראי", "שמע אלהים אל קול הנער"), ציווה עליה לקום ולהחזיק בנער והבטיח "לגוי גדול אשימנו" – התקווה החזירה לה את היכולת לראות (כא, יז–יח).

שאלה 2

א. (1) "ויהי בבקר ותפעם רוחו" (מא, ח) – רוחו הייתה נרגשת ומבולבלת; או: קרא לכל חרטומי מצרים וחכמיה. (2) החלומות היו מוזרים ומאיימים – פרות רעות ודקות אוכלות פרות בריאות ואינן משתנות (מא, ד, ז), החלום חזר פעמיים, ואיש לא ידע לפתור אותו (מא, ח).

ב. (1) "חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה" (מא, כה) – יוסף מציג פתרון אחד ושלם ומעיד שמקורו באלוהים; גם הסבר הכפילות (מא, לב) – דבר שהחרטומים לא ידעו. (2) "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם" (מא, לג) – יוסף זה עתה הוכיח חוכמה ותבונה; פרעה אכן מסיק "אין נבון וחכם כמוך" (מא, לט).

ג. (1) פרעה נתן לו שם מצרי "צפנת פענח" והשיא לו את אסנת בת כהן און (מא, מה) – יוסף נכנס לאליטה המצרית; או: בגדי שש ורביד זהב (מא, מב). (2) מנשה – "כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (מא, נא): יוסף רוצה לשכוח את הסבל ואת בית אביו ולפתוח דף חדש. (או: אפרים – "כי הפרני אלהים בארץ עניי", מא, נב.)

שאלה 3

א. (1) תחילה: אחד ילך להביא את האח הקטן וכל השאר ייאסרו (מב, טו–טז). אחרי שלושה ימים: אחד ייאסר, והשאר ילכו עם שבר לבתיהם ויביאו את הקטן (מב, יט–כ). (2) "את האלהים אני ירא" (מב, יח) – יוסף ירא אלוהים ואינו רוצה שבני משפחות האחים ימותו ברעב, לכן הקל ושלח את רובם עם מזון.

ב. (1) יוסף ציפה שיבואו (ידע שהרעב בכל הארץ וכולם באים לשבור אצלו), ולכן זיהה אותם; הם לא העלו על דעתם שהעבד שמכרו הוא השליט על מצרים, ולכן לא חיפשו אותו ולא זיהו. (2) בפרק ל"ז האחים רואים את יוסף מרחוק, מזלזלים ב"בעל החלמות" ומתנכלים להורגו – הכוח בידם. בפרק מ"ב יוסף רואה ומכיר אותם, הם משתחווים לו, הוא "מתנכר" ומאשים אותם, והחלומות מתממשים – הכוח בידו.

ג. (1) יוסף התחנן לפני אחיו ולא שמעו לו – "אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" (מב, כא); בפרק ל"ז יוסף שותק. (2) הפרט נחשף כשהאחים במצוקה ומכירים באשמתם: המצוקה מעוררת את הזיכרון, והם רואים בה עונש מידה כנגד מידה (לא שמעו לו – עכשיו "באה אלינו הצרה"). בסיפור המכירה הכתוב מתמקד באדישותם – "וישבו לאכל לחם" (לז, כה).

פרק שני – שמות

שאלה 4

א. (1) ההנחיה: לשוב ולחנות לפני פי החירת, על הים (יד, ב). המטרה: פרעה יחשוב שישראל "נבכים" ויירדוף אחריהם, והי "ייכבד" בפרעה וחילו – "וידעו מצרים כי אני ה'" (יד, ג–ד). (2) כן: המצרים אומרים "אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים" (יד, כה) – הם מכירים בכוחו של ה'.

ב. (1) השאלה: איך מחנה של שש מאות אלף איש מפחד מן הרודפים ואינו נלחם על נפשו ועל ילדיו? התשובה: המצרים היו אדוניהם; הדור שגדל בעבדות למד לסבול את עול מצרים, נפשו שפלה, ואינו מסוגל להילחם באדוניו. (2) העם מעדיף עבדות על פני מאבק – "חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במדבר" (יד, יב); הם רואים רק שתי אפשרויות: למות או לשוב לעבדות – לא להילחם.

ג. (1) בהתחלה: ראו את מצרים – "וייראו מאד" (פחד מבני אדם) (יד, י); משה: "אל תיראו... וראו את ישועת ה'" (יד, יג). בסוף: "וירא ישראל את היד הגדלה... ויירא העם את ה' ויאמינו" (יד, לא) – ראיית מעשה ה' מביאה ליראת ה' ולאמונה. (2) "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (יד, ל), "לא נשאר בהם עד אחד" (יד, כח): האדונים שמהם פחדו מתים לנגד עיניהם; מתברר שאינם כל־יכולים, והאיום שיחזירום לעבדות בטל ("לא תספו לראתם עוד", יד, יג).

שאלה 5

א. (1) לגרש את עמי כנען מפני ישראל – "הנני גרש מפניך את האמרי..." (לד, יא), כלומר לתת להם את הארץ; או: לעשות נפלאות (לד, י). (2) לא לכרות ברית עם יושבי הארץ ולא לעבוד אל אחר – "כי לא תשתחוה לאל אחר" (לד, יב–יד): נאמנות בלעדית לה'.

ב. (1) א. אלול ותשרי הם ימי תשובה, סליחה וכפרה, והמידות מדגישות רחמים וסליחה – "אל רחום וחנון ארך אפים", "נשא עון ופשע וחטאה" (לד, ו–ז). ב. ההקשר: המידות נאמרו כשה' סלח לעם אחרי חטא העגל וחידש את הברית – ובימי התשובה מבקשים סליחה באותה דרך; גם "ונקה לא ינקה, פקד עון אבות" (לד, ז) מתאים לימי הדין (ראש השנה, יום הכיפורים). (2) משה מבקש שה' ילך בקרבם, יסלח לעוונם וייקח אותם לנחלתו (לד, ט). הבקשה באה מייד, כי משה נשען על המידות שזה עתה התגלו – אל רחום ונושא עוון – ולכן אפשר לבקש סליחה גם לעם קשה עורף.

ג. (1) מיכלאנג'לו הבין "קרן" מלשון קֶרֶן – קרן של בהמה, ולכן פיסל קרניים. ראב"ע: "קרן" מלשון קרני אור – עור פניו הבהיק וקרן אור כזוהר הרקיע, משום שכבוד ה' נראה על פניו. (2) למשל: "ויתן על פניו מסוה" (לד, לג) – משה מכסה את פניו כדי לכסות את האור המסנוור; או: "וייראו מגשת אליו" (לד, ל); או: "בדברו אתו" (לד, כט) – הקרינה נובעת מן הדיבור עם ה', כלומר מן הכבוד.

פרק שלישי – נושאי הבחירה

שאלה 6

א. (1) שיבת ציון – חזרת הגולים מבבל לארץ ישראל בעקבות הצהרת כורש, בשנת 538 לפנה"ס: "בשוב ה' את שיבת ציון" (קכו, א). (2) "כאפיקים בנגב" (קכו, ד) – נחלים יבשים שמתמלאים רק בגשם: תפילה לגשם אחרי יובש; "הזרעים בדמעה" (קכו, ה) ו"הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע" (קכו, ו) – הזורע בוכה כי הוא חושש שהזרע (המעט) יאבד בבצורת.

ב. (1) השיבה הייתה כה מופלאה ובלתי צפויה, עד שנראתה כחלום – קשה היה להאמין שהיא אמיתית. (2) פסוק ב': ההכרה של הגויים – "אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה": העם שהושפל בגלות זוכה להערכה בעיני העמים. פסוק ג': ההכרה של העם עצמו – "הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים": העם מבין שה' עשה עמו גדולות, וזה מקור שמחתו.

ג. הרצל "זרע בדמעה" – עמל וסבל, נאבק על החזון ונפטר צעיר (1904) לפני שראה את הגשמתו; העם "קצר ברינה" – הקמת המדינה (1948) והעלאת עצמותיו לירושלים (1949). הפסוק, שנאמר על שיבת ציון הראשונה, מתאים לשיבה המודרנית: מן הקושי והדמעה צומחת הגאולה ("בא יבוא ברנה נשא אלמתיו", קכו, ו).

שאלה 7

א. (1) לעשות משפט בין איש לרעהו; לא לעשוק גר, יתום ואלמנה; לא לשפוך דם נקי; לא ללכת אחרי אלוהים אחרים (ז, ה–ו) – שתיים מהן. (2) התפיסה שהמקדש מגן על העם ועל ירושלים בכל מקרה, בלי קשר להתנהגותו: "היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה" (ז, ד), "נצלנו" (ז, י).

ב. (1) חורבן המשכן בשילה – "לכו נא אל מקומי אשר בשילו... וראו את אשר עשיתי לו" (ז, יב); גלות ממלכת ישראל – "כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים" (ז, טו). הם מוכיחים שמקום קדוש אינו מגן מפני עונש, וה' מגלה את עמו כשהוא חוטא – כך יקרה גם לירושלים ולמקדש (ז, יד). (2) לא: הנבואה מותנית – "היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה" (ז, ג; ה–ז); יש פתח לתשובה.

ג. א. שליח ה' אל העם – להוכיח ולקרוא לתשובה: "עמד בשער בית ה' וקראת שם את הדבר הזה" (ז, ב). ב. מליץ יושר על העם לפני ה' – מתפלל בעדו; ה' אוסר עליו זאת כאן: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה" (ז, טז), ומכאן שזה תפקידו הרגיל.

שאלה 8

א. פסוק י"ג: "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך" – תמריץ חיובי: החזרת המשכון לעני נחשבת צדקה בעיני ה', והמלווה זוכה בה. פסוק ט"ו: "ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" – הרתעה: ה' שומע את זעקת השכיר המקופח, והמעסיק נושא בחטא ובעונש.

ב. העיקרון ביחזקאל. בדברים כד, טז: "איש בחטאו יומתו" – גמול אישי, הבן אינו נענש על חטא האב. ביחזקאל יח, ד: "הנפש החטאת היא תמות" – גמול אישי. בשמות כ, ה: "פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים" – גמול קיבוצי־דורי, שאינו מתאים לחוק.

ג. (1) המחוקק פונה לבעל הכוח והאמצעים – המלווה, המעסיק ובעל השדה – ומגן על החלשים: העני הלווה, השכיר העני, הגר, היתום והאלמנה. (2) א. אמפתיה: "וזכרת כי עבד היית במצרים" – מי שהיה עבד וזר יודע את הסבל ולא יעשוק אחרים. ב. הכרת טובה וחובה: "ויפדך ה' אלהיך משם על כן אנכי מצוך" (כד, יח) – ה' גאל אותך, ולכן הוא מצווה ואתה מחויב לו; גם הארץ והיבול הם מתנה, ולכן יש לחלוק בהם (כד, כב).

שאלה 9

א. (1) אינו עושה: "לא הלך בעצת רשעים" – אינו פועל לפי עצתם; "ובדרך חטאים לא עמד" – אינו מתעכב בדרכם; "ובמושב לצים לא ישב" – אינו נמנה עם חבורת הלועגים (א, א). עושה: "בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" (א, ב) – עוסק בתורה בחפץ ובהתמדה. (2) למשל: העיסוק המתמיד בתורה – הוא החלק החיובי שממנו נובעת ההתרחקות מן הרשעים.

ב. (1) הצדיק כעץ שתול על פלגי מים (א, ג): נטוע ויציב, מקבל מים תמיד, נותן פרי בעתו ועלהו לא יבול – גמול של יציבות, שגשוג, פוריות והצלחה ("וכל אשר יעשה יצליח"). (2) הרשעים כמוץ אשר תדפנו רוח (א, ד): קלים, חסרי שורש וערך, נישאים ברוח ונעלמים – גמולם אבדון וכליה בלי להשאיר דבר.

ג. (1) "ובמושב לצים לא ישב" (א, א) – "מושב" הוא מקום כינוס, חבורה היושבת יחד; גם "בעצת רשעים" – עצה משותפת של רבים (ולשון רבים בכל הצלעות). (2) "על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים" (א, ה) – במשפט הקבוצה אינה מגינה: הרשעים אינם עומדים בדין, ומן ה"עדה" נותרים רק הצדיקים; "כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד" (א, ו) – ה' מכיר את דרכו של כל אחד, ואי אפשר להסתתר; דרך הרשעים כולה תאבד.

שאלה 10

א. ביטול המועדים: "יאבד יום אולד בו" (ג, ג); "אל יחד בימי שנה במספר ירחים אל יבא" (ג, ו). חושך: "היום ההוא יהי חשך" (ג, ד); "הלילה ההוא יקחהו אפל" (ג, ו); "יחשכו כוכבי נשפו" (ג, ט). כוחות לא אנושיים: "יקבהו אררי יום העתידים ערר לויתן" (ג, ח). (שתיים מהן, כל אחת עם הסבר.)

ב. מנוחה ושקט: "כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי" (ג, יג); "ושם ינוחו יגיעי כח" (ג, יז). שוויון וחירות: "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו" (ג, יט); "יחד אסירים שאננו לא שמעו קול נגש" (ג, יח).

ג. בפרק ב: "גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל" – קבלת הרע בהשלמה. בפרק ג, כ: "למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש" – איוב שואל "למה" ומערער על כך שה' נותן חיים לסובלים; כלומר הוא אינו מקבל את הרע. (או ג, כג: "ויסך אלוה בעדו" – מאשים את אלוהים שחסם את דרכו.)

פרק רביעי – קטע להבנה ולניתוח

שאלה 11

א. (1) האלמנה חייבת כסף, והנושה בא לקחת את שני ילדיה לעבדים (ד, א). אלישע הורה לה לשאול כלים ריקים רבים ולצקת עליהם מאסוך השמן; השמן התרבה, והוא הורה לה למכור אותו, לשלם את החוב ולחיות עם בניה מן הנותר (ד, ג–ז). (2) האישה השונמית הזמינה את אלישע לאכול אצלה בכל פעם שעבר (ד, ח), ובנתה לו עליית קיר קטנה עם מיטה, שולחן, כיסא ומנורה כדי שיוכל לנוח שם (ד, י).

ב. שפע לא צפוי: לאישה היה רק "אסוך שמן" – כלי קטן (ד, ב), ובכל זאת השמן מילא כלים רבים שנשאלו מכל השכנים (ד, ג–ד). הפסקה בזמן: "ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד השמן" (ד, ו) – השמן נעצר בדיוק כשנגמרו הכלים, בלי טיפה מבוזבזת.

ג. (1) "גדולה" = עשירה ובעלת מעמד, כמו נבל: "והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת אלפים" (ש״א כה, ב) – גדולתו נמדדת ברכושו; ואכן השונמית יכולה לארח ולבנות חדר. (2) "בתוך עמי אנכי ישבת" (ד, יג) – היא מעוגנת במשפחתה ובקהילתה, מכובדת ומוגנת, ואינה זקוקה לקשרים עם המלך או שר הצבא; היא עצמאית ושלמה במעמדה.

ד. היא אמרה "אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך" (ד, טז): היא כבר התייאשה מן האפשרות ללדת בן (אישה זקן, ד, יד) ופחדה מאכזבה נוספת; לכן לא העזה לבקש את הדבר שחסר לה ולא ביקשה דבר.

כל הבגרויות בתנ"ך עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/tanach